

Јана Поспишилова

jana.pospisilova@iach.cz

The Institute of Ethnology of the Czech Academy of Sciences, Brno

Милеса Стефановић-Бановић

milesa.stefanovic@ei.sanu.ac.rs

Етнографски институт САНУ, Београд

Улога појединаца у преношењу традиције унутар система културе

Перцепција улоге индивидуалног ствараоца као носиоца наслеђа значајно се променила, посебно почетком 80-их, са доласком модерниста као што су Ернест Гелнер (Ernest Gellner), Бенедикт Андерсон (Benedict Anderson) и, касније, Ерик Хобзбом (Eric Hobsbawm). Ови аутори и њихови наследници засновали су своје теорије на тезама о стварању традиција које су постепено одумрле са идеологијама модерног индустријског доба. Постмодернизам посматра индивидуалност у другом светлу, па се њена веза са прошлошћу такође мења.

У нашим прилозима доносимо један од могућих етнолошких погледа на данашње стање ове истраживачке области у Чешкој (регија Моравска) и Србији. Овај поглед узима у обзир правац развоја традиционалне народне културе, до њених могућих модификација, као што су фолклоризам (такозвано друго постојање фолклора), као и ауторске креације инспирисане фолклором у садашњости. Истраживање етно-културолошких традиција је још увек тематско, у смислу посматрања нематеријалног културног наслеђа и компилације регионалних, националних и светских листа. Новоразвијени облици локалне културе су реакција на трендове глобализације.

У чешком окружењу могу се наћи многи примери који показују трансформацију традиција, како у ранијим периодима, тако и у савременом добу, са значајним улогама појединаца, које су биле услов за развој и појаву ових трансформација. Регија Моравска, а посебно неки њени северни крајеви, специфична су географско-историјска област у Републици Чешкој, где се богат културни регионализам формирао на основу народне културне традиције.

Систем културе у малој етнографској регији Влашка (Valašsko) описан је у студији Јане Поспишилове (Jana Pospíšilová). Ова област, која се одликује демографском хомогеношћу и у којој се изрази традиционалне народне

културе мешају са њеним тзв. „другим постојањем“, масовна култура и глобални феномени под утицајем су значајних појединаца, чак и данас. Јозеф Кана (Josef Káňa, 1929–1994) пример је једног од њих – начитана особа, хроничар, приповедач, цртач и скаут, носилац усмене традиције и породичног и колективног сећања, коме је посвећен приватни музеј у селу. Његову активност у култури наставили су његови синови. Религиозност католичког становништва, као и локални свештеник, имају незанемарљиву улогу у очувању остатака традиционалне културе.

Етнографска област Хана (Haná) у централном делу регије Моравска спада у засебне етнографске регије још од 16. века. Иако су традиционалне регионалне форме постепено нестале, услед модернизације сеоског живота, оне су се вратиле са новом улогом, током буђења националне свести крајем 19. века. Интелигенција – већином учитељи, свештеници, лекари и уметници – допринела је ширењу ових форми. Активност појединаца није престала чак ни у 20. веку. Учитељица Мари Пахтова (Marie Pachtová, рођ. 1932) један је такав пример (у студији Мирослава Валке – Miroslav Válka). Она није само водила дечији фолклорни ансамбл, уређивала програме за презентацију фолклора и радила као лектор, већ покушава и да укључи старије фолклорне традиције Хане у културни календар града у којем живи. Између осталог, имала је кључну улогу у очувању производње ускршњих јаја из Хане, украшених сламом. Сличну пажњу посветила је празничном пециву. Посматрајући овај пример, може се показати трансформација регионалног културног израза у савремени друштвени живот као механизам стварања нове традиције.

Студија Луције Ухликове (Lucie Uhlíková) посвећена је новим песмама на југоистоку регије Моравска (Моравска Словачка – Slovácko) и анализира улогу појединца као стваралачке личности. На основу неколико примера, у студији се посматрају различите мотивације појединаца, различити степени личних креативних доприноса, као и „композиторских“ приступа. Ауторка размишља о разлици између очувања и ревитализације културног наслеђа, као и о иновацијама традиције, која је преко сто година под утицајем масовне културе.

Студија Мартине Павлицове (Martina Pavlicová) фокусирана је на трансформације народних плесова у југоисточном делу регије Моравска (Моравска Словачка – Slovácko). Ауторка се бави углавном мушким плесом вербуњк (verbuňk), који је еволуирао из природног мушког плесног израза у соло форму престижног плеса током 20. века, тј. током периода када су традиционални народни плесови већ заокружили своје форме у природном окружењу. Истраживање наглашава међусобну повезаност традиције и утицаја фолклоризма и појединаца, који одређују савремену форму плеса и њено ширење.

Пример утицаја носилаца традиције који се простира преко националних граница доноси Мирјана Менковић. Она се фокусира на чешке држављане, већином имигранте у периоду између два светска рата, који су

инвестирали капитал или донели експертизу у производњи текстила и текстилних производа у Краљевину Југославију. Осим, у структури преовлађујућег, страног капитала из Аустрије, односно Беча, знатан је био удео капитала из Чешке, а затим из Енглеске и Италије, уз значајно учешће Јевреја, пореклом из више европских држава. У исто време, већина квалификоване радне снаге имигрирала је из Чешке, укључујући и етничке Немце и етничке Чехе. Њихово вешто предузетништво утицало је на одређена посебна својства југословенске и српске текстилне индустрије. У овом периоду, појавио се први индустријски бизнис са конфекцијом и трикотажом, због доступности локалних тканих и предених тканина, које су прављене од увезеног материјала. Почети ове индустрије, као и њен каснији развој, били су под кључним утицајем страних инвеститора и имигрантске радне снаге, руку под руку са радионицама и мануфактурама специјализованим за завршну обраду префабрикованих производа и стварање препознатљивог бренда.

Рад Гордане Благојевић елаборира улогу личности у очувању културног наслеђа. У њему је представљена Миријам Салом, сценариста, редитељ и аранжер аматерског позоришта „Краљ Давид“ у Београду. Од оснивања 1986. године од стране јеврејске заједнице, њега Миријам сама води. Током протеклих 30 година радила је на успостављању интеркултуралног дијалога, првенствено на микронивоу суседства, али и у оквирима шире заједнице. Чланови трупе углавном су ђаци основних и средњих школа и студенти. Посебан феномен представља чињеница да већина њих заправо нису јеврејског, већ су српског порекла. На овај начин, позориште има образовну улогу, представљајући јеврејску културу првенствено младим људима који активно учествују у представама, а посредно и члановима њихових породица и београдској публици. Један од циљева овог истраживања био је да дâ одговоре на нека питања која се тичу улоге позоришта у животу младих људи, као и одзиву публике.

Још један пример личне животне посвећености очувању и преношењу традиције дала је Милеса Стефановић-Бановић. Она представља Гаврила Стефановића Венцловића – јеромонаха, вредног писара и надахнутог беседника из прве половине 18. века, који је обележио једно од кључних раздобља у историји српске културе. За собом је оставио око 20000 руком писаних страна, од којих је око 9000 на народном језику. Његови преписи првенствено су били намењени потребама богослужења, али у настојању да допре до своје пастве, Венцловић их је преводио и прилагођавао народном језику. Желећи да их начини разумљивим „сељану некњижевном“, не само да је проповеди преводио, већ је настојао да објасни делове који су били апстрактни или садржали сложенију терминологију, уносећи примере из свакодневног живота. Покушавајући да се приближи слушаоцима, Венцловић је користио изразе и појмове који су им били познати, па су у његове беседе ушли многобројни детаљи из народног језика, обичаја и свакодневног живота.

Jana Pospíšilová

jana.pospisilova@iach.cz

The Institute of Ethnology of the Czech Academy of Sciences, Brno

Milesa Stefanović-Banović

milesa.stefanovic@ei.sanu.ac.rs

Етнографски институт САНУ, Београд

The Role of Personalities in Passing-Down the Tradition within the System of Culture

The perception of the role of individual creator as a bearer of the legacy of the past changed significantly especially at the beginning of the 1980s, alongside the arrival of modernists, such as Ernest Gellner, Benedict Anderson or later-on, Eric Hobsbawm. The mentioned personalities and their successors who based their theories on theses about the inventions of traditions that are ideologies of modern industrial era gradually die out. The Postmodernism puts the individuality in a different light and its relation to the past changes as well.

In our contributions, we submit one of the ethnology's possible views on the contemporary field in Czech Republic (Moravia region) and Serbia. This view takes into consideration the development line of traditional folk culture up to its possible modifications, such as folklorism (the so-called second existence of folklore), author's creation inspired by folklore et al in the present. The research into ethno-cultural traditions is still topical in terms of the observation of intangible cultural heritage and the compilation of regional, national and world lists. The newly developing forms of local culture are a reaction to the globalization trends.

In the Czech environment, many examples can be found that can show the transformation of traditions in older and contemporary periods with a noticeable role of the individual, which was a condition for the development and appearance of those transformations. Moravia and especially several parts thereof is a specific geographic and historical region in the Czech Republic, where rich cultural regionalism was formed based on the folk culture's traditions. The following study is based on the research into those regions.

The system of culture in a small ethnographic area in the region of Valašsko is described in the study of **Jana Pospíšilová**. The region, which features a demographic homogeneity and in which the expressions of traditional folk culture mingle with its so-called second existence, mass culture and global phenomena, is influenced by significant individuals even today. Josef Káňa (1929 – 1994) is an example – a well-read person, chronicler, narrator, draughtsman, and scout, bearer of oral tradition and family and collective memory for whom a private museum has

been built in the village. His cultural activity is continued by his sons. The religiosity of the Catholic residents as well as the local priest play a not minor role in maintaining the residues of traditional culture.

The ethnographic area of Haná in Central Moravia has been among distinctive ethnographic regions since the 16th century. Even though traditional regional forms had gradually disappeared as a consequence of the modernization of village life, these returned alongside new functions in terms of national consciousness from the late 19th century. It was the intelligentsia, mainly teachers, priests, physicians and artists, who contributed to the spread of these forms. The personalities' activities did not stop even in the 20th century. The teacher Marie Pachtová (born 1932) is an example of one such (in study by **Miroslav Válka**). She not only led a children folklore ensemble, moderated programmes aimed at presentation of folklore, and worked as a lector, but she also tries to involve older folk traditions of Haná in the present cultural calendar of the town where she lives. Among other things, she was instrumental in the preservation of the production of Easter eggs from Haná which are decorated with stuck-on straw. She paid similar attention to the ceremonial pastries. With the focus of this example, it is possible to prove the transformations of regional culture's expression into the contemporary social life as well as the mechanism of the creation of a new tradition.

The study of **Lucie Uhlíková** devoted to new songs in south-east of Moravia region (Slovácko) based on folklore traditions analyses the role of an individual as a creator. Working with several examples, the study monitors different motivations of individuals, different stages of personal creative contribution as well as different "composer's" attitudes/methods. It thinks about the difference between the maintenance and the revitalization of cultural heritage as well as about the innovations of the tradition influenced for more than one hundred years by mass culture.

The study by **Martina Pavlicová** focuses on transformations of folk dances in south-east of Moravia region (also the region of Slovácko). It deals mainly with the male dance verbuňk which evolved from a natural male dance expression into a solo form of the prestigious dance within the 20th century, i.e. during the period when traditional folk dances already completed their forms in the natural environment. The research accentuates the interconnection between the tradition and the influences of folklorism and individual personalities, which determines the contemporary form of the dance and its spreading.

An example of tradition bearers influence across the national boundaries is brought in the study by **Mirjana Menković**. It focuses on Czech nationals, mostly immigrants, in the period between the two World Wars, who invested capital or brought expertise in production of textile and textile products to Kingdom of Yugoslavia. In addition to the predominant foreign capital from Austria, primarily Vienna, the next most important share was that of capital from Czechia, only distantly followed by that from England and Italy, with a significant contribution by the Jewish community from several European countries. At the same time, most of the qualified workforce immigrated from Czechia, including both ethnic Germans and ethnic Czech. Their skilled entrepreneurship contributed to certain special features

of Yugoslav and Serbian textile industry. In this period, the first industrial businesses for ready-to-wear and knitwear clothes have appeared, due to availability of locally manufactured woven and knit fabric, mostly produced from imported thread material. Both their initial establishment and later development were crucially influenced by foreign investments and immigrant workforce, hand-in-hand with craft workshops and communal manufactures specializing in finishing the pre-made products and creating the recognizable brand products.

Gordana Blagojević's work elaborates a role of an individual in preservation of cultural heritage. It presents Mirijam Salom, play script writer, director and song arranger in the amateur theatre *King David* in Belgrade. Since its founding in 1986 by the Jewish community, it was run solely by Mirijam. Over the past 30 years, she has been working on establishing of intercultural dialogue primarily on the micro-level of a neighbourhood, but also within a wider community framework. Members of the theatre group are mostly primary and secondary school children and university students. The fact that most of them are not actually of Jewish but of Serbian descent is a sort of a phenomenon. In this way, the theatre has an educational role in presenting Jewish culture primarily to the young people who actively participate in plays and consequently to their family members and the Belgrade audience. One of the aims of this research was to give some answers to questions concerning the role of the theatre in the lives of the young people who take part in it as well as the reception of the plays with the audience.

Another example of personal, life-time devotion to preserving and passing over tradition is brought by **Milesa Stefanović-Banović**. She presents Gavril Stefanović Venclović - a hieromonk, hard-working scribe and inspired orator from the first half of the XVIII century, who marked one of the key periods in the history of Serbian culture. He left some 20000 hand-written pages behind, out of which some 9000 written in vernacular language. His transcripts were primarily made for church service needs, yet, trying to reach his flock, Venclović was translating and adapting them to vernacular language. In his effort to make them understandable and available to "illiterate peasant", not only that he translated the sermons, but also tried to explain segments that were abstract or of more complex terminology by inserting examples from everyday life. Trying to be as closest to his audience, Venclović used expressions and terms they were familiar with, thus his sermons were entered by numerous details from folk language, customs and everyday life.

Примљено / Received: 19. 01. 2017.

Прихваћено / Accepted: 21. 08. 2017.